

ԼՈՒՍԻՆԵ ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ
ՄՄ

ՆՈՐԱՅԱՅՏ ԶԵՈՎԱԳԻՐ ՎԵՐԻՆ ՆՈՐԱՎԱՆՔԻՑ

ԺԳ.—ԺԵ. դարերում Օրբելյան իշխանների հովանավորությամբ Վայոց ձորում գործում էին Եղեգիսի, Հերմոնի, Արատեսի, Ամաղու Նորավանքի եւ Վերին Նորավանքի գրչատները, որտեղ աշխատում էին ժամանակի մեծահամբավ արվեստագետները: Վերին Նորավանքն Օրբելյանների ուսումնագիտական հաստատությունն էր¹, գրչության ու դպրության նշանավոր կենտրոն, որ ԺԳ. դարի վերջերին հիմնադրեց եւ ղեկավարումը ստանձնեց Գլաձորի համալսարանի ընդունապետ Դավիթ վարդապետը, որի անունը հիշատակագիրներն առանձնակի մեծարանքով նշում են Եսայի Նչեցու հետ միասին՝ որպես «եռամեծ»² եւ «Բաջ հոռտոր»³: Դավիթն իր ժամանակի հեղինակություն վայելող նշանավոր անձանցից էր⁴: Հայտնի չէ՝ մինչեւ երբ է նա ղեկավարել Վերին Նորավանքի դպրոցը, բայց 1329 թ. որպես առաջնորդ հիշատակվում է ուսուցչապետ Կյուրիոնը. «...ի վարժապետութեան բաբունապետիս Կիրոնի, սպասաւորի սբ. գեղեզմանի բաբունապետին Դաւթի, ի թուականութեան հայոց ՉՀԼ (1329)»⁵: Կյուրի-

¹ Վերին Նորավանք տեղանունն առաջին անգամ հիշատակվում է Սյունյաց մետրոպոլիտ Հովհաննես Օրբելի ձեռագրում՝ գրված մինչ 1302 թ. («Պատմութիւն Միքայէլի Ասորիոյ», Նոր Զուղա, ձեռ. Հմր 243), համաձայն որի՝ վերջինս Դավիթ վարդապետի խնդրանքով Վերին Նորավանքին չորս գյուղ է նվիրել. տե՛ս Ս. ՏԷՐ-ԱՌԵՏԻՍԵԱՆ, *Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Նոր Զուղայի Ամենափրկիչ վանքի, հտ. Ա.*, Վիեննա, 1970, էջ 799. Լ. ԽԱԶԻԿՅԱՆ, ԺԴ. դարի հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ, Երեւան, 1950, էջ 7. Լ. ԽԱԶԻԿՅԱՆ, Ա. ՄԱԹԵՒՈՍՅԱՆ, Ա. ՂԱԶԱՐՈՍՅԱՆ, Հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ, ԺԴ. դար, մասն Ա., Երեւան, 2018, էջ 22:

² ՄՄ ձեռ. Հմր 3393, Ավետարան, 1309 թ., թ. 258ա, տե՛ս Լ. ԽԱԶԻԿՅԱՆ, նշ. աշխ., էջ 60:

³ Բրիտանական թանգ., add. 15.411, Ավետարան, 1321 թ., թ. 310, տե՛ս F. CONYBEARE, *A catalogue of the Armenian manuscripts in the British museum*, Oxford, 1913, էջ 22:

⁴ Նրա մասին տե՛ս Լ. ԽԱԶԻԿՅԱՆ, Եսայի Նչեցին եւ Գլաձորի համալսարանը (1280—1340 թթ.), Լուս Անճելըս, 1988, էջ 160—163. Խուլյնի Հայագիր դպրության ուսումնագիտական կենտրոնները միջնադարյան Հայաստանում եւ Կիլիկիայում (V—XVI դդ.), Լիզպոն, 1998, էջ 43—45:

⁵ Երուսաղեմ, Ս. Հակոբյանց վանք, ձեռ. Հմր 391, Ժողովածոյ Մեկնութեանց, 1329 թ., թ. 442բ—443ա, տե՛ս Ն. ՊՕՂԱՐԵԱՆ, Մայր ցուցակ ձեռագրաց սրբոց Յակոբեանց, հտ. Բ., Երուսաղեմ, 1967, էջ 316:

ոնից հետո Վերին Նորավանքի դպրոցը գլխավորել են րաբունապետներ Առաքելը եւ Սարգիսը:

Վերին Նորավանքն անմիջականորեն առնչվել է Նորավանքի եպիսկոպոսարանին եւ Արատեսի հետ միասին ներգրավվել նրա գործունեության մեջ. մեկը՝ որպես ուսումնակրթական կենտրոն, մյուսը՝ ամառային նստավայր⁶:

Զրկված լինելով Վերին Նորավանքի ստույգ տեղորոշումից⁷ եւ վիմագրական նյութից՝ տեղեկությունների հիմնական աղբյուրն ստանում ենք մատենագրական աղբյուրներից եւ մասնավորապես ձեռագիր հիշատակարաններից: Պահպանված ձեռագրերի հիշատակարանները փաստում են, որ Վերին Նորավանքն ու Գլաձորը, որ գործում էր Պռոշյան իշխանների հովանավորությունով, համագործակցել են իրար հետ, նրանց սաները սովորել են եւ Գլաձորում, եւ Վերին Նորավանքում: Գրիչները Վերին Նորավանքը հիշատակում են որպես «մեծ մեմաստան»⁸, «հռչակատու մեմաստան... որ հար եւ նման է Վերին Երուսաղեմի»⁹, «երկնահանգ[ետ] եւ [մեծ]անոչակ սուրբ ուխտ»¹⁰:

Հայտնի են Վերին Նորավանքում ընդօրինակված տասը ձեռագրեր, որ ընդգրկում են 1312—1495 թթ.¹¹: Դրանց թիվն ավելանում է ցայժմ հա-

⁶ Կ. ՄԱԹԵՈՍՅԱՆ, Դրուագներ Նորավանքի եպիսկոպոսական աթոռի պատմությունից (Արատես եւ Վերին Նորավանք), «Նորավանք» հայագիտական տարեգիրք, Մոսկովա—Երեւան, 2001, էջ 62—76:

⁷ Յայսօր հայտնի չէ Վերին Նորավանքի ստույգ տեղը: Ուսումնասիրողներն այս հարցում տարակարծիք են: Գ. Հովսեփյանն այն նույնացրել է Ամաղու Նորավանքի հետ. տե՛ս Գ. ՅՈՎՍԵՓՅԱՆ, Խաղբակեանք կամ Պռոշեանք Հայոց պատմութեան մէջ, Անթիլիաս, 1969, էջ 276: Ս. Բարխուդարյանն ու Գ. Գրիգորյանը համարել են, որ այն նույն է այժմյան Եղեգիսի մոտ գտնվող «Գյուղում բուլաղ» վանքի հետ. տե՛ս Դիվան հայ վիմագրության, պր. 3, Երեւան, 1967, էջ 106. Գ. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ, Սյունիքը Օրբելյանների օրոք, Երեւան, 1981, էջ 137: Ա. (Գեւորգ) Մկրտչանը ենթադրել է, որ Արատեսի վանքը հենց Վերին Նորավանքն է, տե՛ս Գ. ՍՐԿ. ՄԿՐՏՁՅԱՆ, Վերին Նորավանքի տեղը, «Էջմիածին», 1986, Գ.—Դ., էջ 95—101, Զ, 37—41: Վերջերս կատարված հետազոտության արդյունքներով՝ Տ. Մկրտչանն այն նույնացրել է Վալոց ձորի Շատիկ վանքի հետ, տե՛ս Տ. ՄԿՐՏՁՅԱՆ, Վալոց ձորի պատմության նոր էջեր, Վերին Նորավանքի տեղը, Երեւան, 2017:

⁸ Ն. ՊՈՂԱՐԵԱՆ, նշ. աշխ, էջ 316:

⁹ ՄՄ ձեռ. Հ^թ 6808, Ավետարան, 1476 թ., տե՛ս Լ. ԽԱԶԻԿՅԱՆ, ԺԵ. դարի հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ, հտ. Բ., Երեւան, 1958, էջ 399:

¹⁰ Թավրիզ, ձեռ. Հ^թ 15, Ավետարան, 1484 թ., տե՛ս Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ, Յուդակ հայերէն ձեռագրաց Թավրիզի, Վիեննա, 1910, էջ 16. Լ. ԽԱԶԻԿՅԱՆ, ԺԵ. դարի հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ, հտ. Գ., Երեւան, 1967, էջ 57:

¹¹ Վերին Նորավանքի եւ այնտեղ գրված ձեռագրերի մասին ավելի մանրամասն տե՛ս մեր հոդվածը, Լ. ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ, Արատեսի եւ Վերին Նորավանքի գրչության կենտրոնները, Հանդես ամսօրեայ, Վիեննա—Երեւան, 2013, էջ 361—383:

յագիտական շրջանակներին անհայտ 1487 թ. մի Ավետարանով, որ պահվում է ԱՄՆ Կոնգրեսի ազգային գրադարանում (Մերձավոր Արեւելքի բաժին, BS95.5.V47): Այս ձեռագիրը Կոնգրեսի գրադարանը ձեռք է բերել 2008 թ.: «Պահպանության», նաեւ «Հետազոտման եւ փորձաքննության» բաժինները գեղեցիկ նկարազարդումներով Ավետարանը մանրագնին ուսումնասիրել են՝ ի հայտ բերելու ձեռագրում կիրառված նյութերն ու վարպետությունը: Դրա շնորհիվ, ըստ հետազոտողների, հայտնաբերվել են ոչ սովորական, բացառիկ գունանյութեր, որոնց օգտագործումը հուշում է նկարչի հնարամտության, նաեւ մերձավորարեւելյան եւ տեղական խեցեգործական (կերամիկական) ու մանածագործական (տեքստիլ) հմտությունների ազդեցության մասին¹²:

Ձեռագիրը պարունակում է չորս ավետարանիչների պատկերներ, անվանաթերթեր (նկ. 1—8), լուսանցազարդեր ու զարդագրեր, որոնց նկարազարդումն արված է պարզ ու հասարակ ոճով՝ հետեւելով կանոնիկ պատկերագրությանը: Հարդարման համակարգում կիրառված են նախորդ դարերում արդեն իսկ մշակված եւ ձեռագիր մատյաններում լայնորեն տարածված պատկերամոտիվներ:

Գրիչը Գրիգոր արեղան է, որ 1484 թ. Վերին Նորավանքում Հովհաննես արեղայի պատվերով ընդօրինակել է եւս մի Ավետարան «...ձեռամբ ամենամեղ, փծուն եւ անարհեստ գրչի Գրիգոր անարժան ծոյլ արեղայի, որ զանունս միայն ունիւմ կրանաւորի... ի երկնահանգ[էտ]եւ [մեծ]ահուշակ [սուրբ] ուխտիս Վերի Նոր[ավանս]... ի խնդրոյ երանեալ երջանիկ եւ սրբասէր արեղայի Յովանէս վերաձայնելոյ»¹³:

Կոնգրեսի ձեռագրի հիշատակարանից տեղեկանում ենք, որ Խտրշեն եւ Դոհարը ձեռագիրը պատվիրել են իրենց որդու՝ Ղուկաս քահանայի համար: Ձեռագիրը ստեղծվել է սուլթան Յաղուպ Բեկի թագավորության ժամանակ: Վերին Նորավանքն անվանվում է «յերկնահանգէտ եւ գերահռչակ սուրբ ուխտ», իսկ նրա Ս. Աստվածածին եկեղեցին՝ «ցողաբեր»: Նշվում է նաեւ, որ վանքում է պահվել Եղիշե առաքյալի աչք: Ուշագրավ է հետագա՝ 1532 թ. հիշատակարանում Ղուկաս արհեպիսկոպոսի՝ պարոնտէր հիշատակումը¹⁴:

¹² lccn.loc.gov/2009436809

¹³ Տէս ծանոթ. 9:

¹⁴ Այդ նշանակում է, որ նա օժտված է եղել նաեւ աշխարհիկ իշխանությամբ՝ հոգեւոր բարձր կոչում ունենալով հանդերձ: Այս երեւույթը հստակորեն բացահայտում է Սիմեոն

Ստորեւ տալիս ենք ձեռագրի նկարագրությունը եւ ամբողջությամբ մեջբերում հիշատակարանները¹⁵:

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

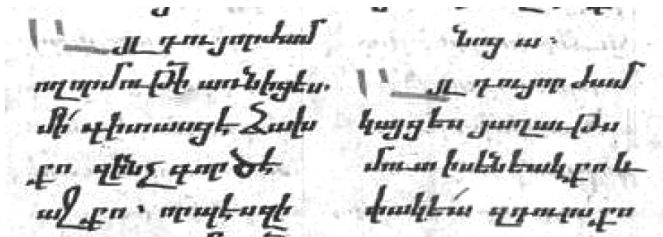
Վերին Նորավանք ԶԼԶ. — 1487

Գրիչ՝ Գրիգոր: Ստացող՝ Ղուկաս քհյ.:

Թերթ՝ 264+3 (կրկն.՝ թ. 1, 130, 259), չգրուած՝ 1ա—գ, 264աբ: Պրակ՝ Ա.—ԻԴ.×12 (Ա.՝ չիք, Ժ. 10, Ի. 11, ԻԴ. 6): Նիւթ՝ թուղթ: Մեծութիւն՝ 20,2՝ 15,2: Գրութիւն՝ երկսիւն (11,5՝ 15,2): Գիր՝ բոլորգիր (նմուշ՝ 147ա): Տող՝ 21: Կազմ՝ չիք:

Մանրանկարչութիւն — Մատթէոս՝ 3բ, Մարկոս՝ 77բ, Ղուկաս՝ 126բ, Յովհաննէս՝ 205բ: Կիսախորան՝ 4ա, 78ա, 127ա, 206ա: Լուսանցազարդ՝ բուսական, կենդանական, տաճար, խաչ, յուշկապարիկ (163բ): Զարդագիր՝ կենդանագիր, թռչնագիր, հանգուցագիր: Գոյներ՝ շագանակագոյն, կապոյտ, կանաչ, դեղին:

Վիճակ՝ բաւարար, տեղ-տեղ խունացած եւ գունափոխուած:

Նմուշ՝ 14բ

Երեւանցին «Ջամբու» աշխատության մեջ: Բացի Սյունիքի իշխանական տոհմերից սերված եպիսկոպոսներից ու վարդապետներից՝ «պարոնտէր» էին կոչվում Աղթամարի, Գանձասարի, Հավուց Թառի եւ վանական այլ միաբանությունների ու թեմերի տոհմիկ առաջնորդները, տե՛ս Գ. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ, նշ. աշխ., էջ 184—185, Վ. ԹՈՐՈՍՅԱՆ, Պարոնտերության ինստիտուտի ձեւավորումն ու զարգացումը Հայաստանում (XI—XIV դդ.), ԼՀԳ, թ. 1—2, Երեւան, 2011, էջ 30—42:

¹⁵ Ձեռագրի նկարագրությունը տալիս ենք «Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մաշտոցի անուան Մատենադարանի» օրինակով: Ձեռագրագիտական ճշգրտումների համար շնորհակալություն ենք հայտնում Մատենադարանի ավագ գիտաշխատող, բ. գ. թ. Տաթևիկ Մանուկյանին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. 1դ—3ա Գլուխք: 3ա Նախադրութիւն: 4ա—75ա Աւետարան Մատթէոսի:

2. 75բ—76բ Գլուխք: 77ա Նախադրութիւն: 78ա—122ա Աւետարան Մարկոսի (122ա—3ա Յարուցեալ Յիսուս):

3. 123բ—125ա Գլուխք: 125բ—126ա Նախադրութիւն: 127ա—202բ Աւետարան Ղուկասու:

4. 203ա—204ա Գլուխք: 204բ—205ա Նախադրութիւն: 206ա—260ա Աւետարան Յովհաննու (260ա—1ա [Իրք կնոջն շնացելոյ] — Գնացին իւրաքանչիւր ոք):

Ունի ստ. լուսանցային Համաբարբառ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ԳՐԶՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԻ

123ա Համբարձմանն կարդա՛լ զսայ: Զգծաւղ սուրբ Աւետարանիս զԳրիգոր՝ մեղաւք զառածեալ, եւ զստացաւղ սորին զՂուկաս՝ սրբամիտ եւ կուսակրան քահանայ, յիշեցէք յաղաւթս:

202բ Զստացաւղ սուրբ Աւետարանիս զտէր Ղուկաս կուսակրան արեղայ եւ զիւր ամենայն արեան մերձաւորսն յիշեցէք առ Քրիստոս, եւ Աստուած զձեզ յիշէ. ամէն:

261բ Փա՛ռք սուրբ Երրորդութեանն եւ եռահիւսակ Անձնաւորութեանն՝ Հար եւ Որդոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն: Որք զմտաց աչս անաղաւտ եւ վճիտ ունիցին երկնական զիտմամբ առ էականն լոյս եւ իմանալեացն տեսականն, նոցին ոչ ինչ է փոյթ բովանդակ բնաւին ինչ որ յաշխարհի, եւ որ ընդ հոսանուտ եւ եղծանելի բնութեանս բերին, այլ միանգամայն զհուր սիրոյն, զոր հուրն կենդանի արկ ի բանական բնութիւնս ար [ը]ստ արէ արծարծեն յոգիս անշիջանելի բորբոքմամբ հոգեւորացն տուրեւառութեամբ, որով եւ լուսաւորին ըստ բանի աստուածահայր մարգարէին, որ ասէ. «Պատուիրանք Տեառն լոյս են եւ լոյս տան աշաց»:

Արդ, գրեցաւ սուրբ Աւետարանս ի թուականիս հայոց ԶԼԶ. (1487), ի հայրապետութեան տեառն Սարգսի, ի թագաւորութեանն Նաղուպ բեկին: Գրեցաւ ձեռամբ անարժան եւ անարհեստ գծողի՝ Գրիգորի, անուամբ միայն արեղայի:

Արդ, ցանկացող եղեւ այսմ աստուածաշունչ սուրբ Աւետարանիս հայր Խորհրդ|262ա|շէն եւ ամուսին իւր Գոհարն, լսելով զբան մարգարէին, որ ասէ. «Երանի, որ ունիցի զաւակ ի Սիովն եւ ընդանի ի վերինն Երուսաղէմ», եւ բան Տեառն, որ ասէ. «Գանձեցէ՛ք ձեզ գանձ յերկինս, որ ոչ գող մերձենայ եւ ոչ ցեց ապականէ»։ Եւ պատ<ակ>ուականք ծերունիքս Խորհրդէն եւ ամուսին իւր Գոհար եւ դուստր սոցա Խուալումելի՛ք՝ ըստ այսմ յուսոյ եւ պայմանի ի Հալլալընչից իւրեանց ըստացան զսա եւ ետուն գրել իմոյս տկարութեան. Քրիստոս Աստուած զԽորըրշին եւ ամուսնոյն իւրոյ եւ ամենայն արեան մեծաւորացն հոգիքն ի վերինն Երուսաղէմի փառակից եւ պսակակից եւ իւր տեսոյն արժանի առնէ. ամէն։

Արդ, եղեւ զբաւ զըշութեան այս աստուածաշունչ սուրբ Աւետարանիս ի յերկնահանգէտ եւ գերահոշակ սուրբ ուխտս՝ Վերի Նորավանս, որ կոչի Վերին Երուսաղէմ, ընդ հովանեաւ Սուրբ Սիոնիս եւ սուրբ ցաւղաբեր Սուրբ Աստուածամիս եւ սուրբ աշոյս առաքելոյն Նդիշէի եւ այլ սրբոցս, որ աստ կան հաւաքեալ՝ աւժանդակութեամբ Հոգոյն Սրբոյ եւ կամակցութեամբ սուրբ եղբարցս՝ մեծի եւ փոքրու։ Դարձեալ մայրամած |262բ| դիմաւք հողս եւ փոշի գարշապարաց ձերոց Գրիգոր անարժան գրիչ, եւ զստացող սորա զԽորըրշէն եւ զամուսին իւր զԳոհար եւ զԽուլթումելիք՝ եւ զհանգուցեալն առ Քրիստոս, եւ զորդին իւր զՂուկաս քահանայն եւ զհանգուցեալ հայրն իւր զՀասան եւ ծնաւղն իւր զԹանկսուղ եւ զհանգուցեալ զեղբայրն՝ զԱխիճան եւ զՂազարն, եւ զքորքն իւր՝ Բեկիխաթուն եւ Ամարխաթուն եւ Անայիխաթուն՝ զհան[գ]ուցեալսն առ Քրիստոս, եւ զայլ եղբայրսն՝ զՓարաճան եւ զամուսին իւր՝ զԽոնտիսաթուն, զԱղաճան եւ զամուսին իւր՝ զԲաբաճան, եւ զաւաք որդին իւր զՂուկի եւ զամուսին իւր զԽոնտիսաթուն, որ եղեւ մայր ամենեցուն եւ սպասաւոր, զվարձս բարեաց պարգեւեսցէ նմա Տէր Աստուած, եւ զաւաք որդին իւր զԱնդրէաս եւ զամուսինն իւր, եւ զմիւս որդին իւր զԽոցաղեղ եւ զՄելիքսէթ եւ զԱքելսանոս (=զԱլեքսանոս) եւ զքիրն իւր՝ զՄելիք, եւ զհանգուցեալ զորդին իւր զՍուքիաս եւ զտէր <տէր> Զանիբեկ եւ զքիրն իւր զԾովինար։

Եւ զմիւս որդին իւր զՄիրզայ եւ ամուսին իւր զԳ|263ա|ուլխան եւ զպարոնսն՝ զհանգուցեալսն առ Քրիստոս, եւ զաւաք որդին իւր զԽուճազիզ եւ Աւազ եւ զՎարդան եւ զդուստրն իւր զԳուլխազ, Խիկար, Ղուզին եւ զկրտսեր որդին իւր զՂուկաս եւ զամուսին իւր զԳուլբեկի եւ զորդ[ի] իւր զՔեղպաթ՝ զհանգուցեալն առ Քրիստոս, եւ զմիւս որդին զՂարազաւզ եւ զԱլազաւզ, զՀասան եւ զՍտեփանոս, զՊուտախ եւ զայլ ամենայն

արեան մերձաւորսն՝ զհանգուցեալսն եւ զկենդանիս, որով յիշեցաք եւ յիշելոցս առհասարակ ողորմեսցի: Ընդ որս եւ ես անկեալ աղաչեմ զամենեսեան, որք հանդիպիք ի տեսութիւն վայելչութեան եւ որք աւգտիք կամ աւրինակէք, յիշեցէք ի Քրիստոս զնորշէն եւ զիս՝ զանարժան գրիչս՝ զԳրիգորս, եւ Աստուած զձեզ յիշէ. ամէն:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ՅԵՏԱԳԱՅԻ

263ա (1532 թ., բոլորգիր) Դարձեալ յիշեցէք զպարոնտէր Դուկաս արհեպիսկոպոս՝ ընտրեալ ազատաց, հայրն Աղանան, ըզմայրն Սաւթանգատայ, զՓանոս եւ զտէր Ալեքսանոս արեղէն եւ զՊահալուն, Բէկիսոտքան, Ուլունխադուն, Խադուն, |263բ| Գովմեղիմ, Նուրում, Աղանան, Աթուն, Պաշարաթ, Աստուածատուր, Գրիգոր, Արիստակէս, Փիւրի, Զաւրհապ, Մերհապ, Միկրտիչ, Պաւղոս, Գուլան, Մարիան, յեթար, ԹՎ. 22Ա. (1532):

Գրչափորձ 264բ՝ արաբանիշ թուաբանական հաշուարկ:

Նշում՝ 1ա՝ «Թիւ 9»:

РЕЗЮМЕ

Верин (Верхний) Нораваик был образовательным учреждением Орбелеских князей, выдающимся центром письменности, основанным в конце XIII века одним из основоположников Гладзорского университета – архимандритом Давидом. Сохранились десять рукописей, переписанных и иллюстрированных в течении 1312—1495 гг. в Верин Нораваике. Их число увеличивается неизвестным среди исследователей Евангелием, которое хранится в Национальной библиотеке Конгресса США (Отдел Ближнего Востока, BS95.5.V47). Книга была приобретена в 2008 г. Она написана писцом Григором в 1487 г. Заказали рукопись Хтрше и Гоар для их сына Луки. Художественное оформление рукописи в простом стиле. Книга имеет обширный колофон, в котором прослеживается история Евангелия. В памятной записи рукописи Верин Нораваик упоминается как «небесный и знаменитый священный завет».

Технический анализ иллюстраций в Библиотеке Конгресса выявил, что художник рукописи использовал несколько необычные и редкие пигменты, что позволяет говорить об истинном мастерстве художника, а также о влия-

Նկ. 1

Նկ. 2

Նկ. 3

Նկ. 4

Նկ. 5

Նկ. 6

Նկ. 7

Նկ. 8

нии ближневосточных и местных техник изготовления керамических изделий и текстиля.

Статья содержит описание рукописи, в ней также полностью процитированы памятные записи.

SUMMARY

Verin (Upper) Noravank was an educational institution and a prominent writing center of the Orbelian Principality. Archimandrite David, who also is known as a co-founder of the University of Gladzor, founded it at the end of the 13th century. During the period from the early 14th century to late 15th century (1312–1495), ten manuscripts were copied and illustrated at Verin Noravank, which have been preserved until today.

The existing collection has been supplemented with a new Gospel currently kept at the USA National Library of Congress (Middle East Division, BS95.5.V47), which acquired it in 2008.

It was written by scribe Grigor in 1487. According to the study, Khtrshe and Gohar ordered the manuscript for their son Luke. The decoration of the manuscript is artistic, but has a simple style. The colophon is extensive: it traces the history of the Gospel. In the colophon of the manuscript, Verin Noravank was mentioned as the “heavenly and famous holy covenant”.

Technical research of illustrations in the Congress Library has produced some exciting results, including identification of unusual and rare pigments, which suggests ingenuity on the part of the artist, as well as the influence of Middle Eastern and indigenous ceramics and textile technologies.

The article provides a manuscript description, as well as completely cites the colophons.